

alimara

COL·LECCIÓ IMAS

Innovació i Metodologia en Afers Socials

Núm. 68. Novembre 2023

ISSN: 2659-5273

Accessibilitat

Accessibilitat universal: una història de desconeixement i reiterat incompliment de la normativa actual

Maria Magdalena Vanrell Llompart

Coordinadora tècnica de la Fundació ASPAS

Catalina Amer Ballester

Responsable de l'Oficina d'Accessibilitat Cognitiva de la Coordinadora Balear de Persones amb Discapacitat

IMAS
Departament de
Benestar Social
Consell de Mallorca

Universitat
de les Illes Balears

El contingut de la REVISTA ALIMARA de l'IMAS està subjecte a una llicència de Reconeixement-NoComercial_SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons

Resum

L'article destaca la importància de l'accessibilitat universal i les lleis a les Illes Balears que garanteixen l'accés equitatiu als espais i serveis públics per a persones amb discapacitat i altres necessitats. Malgrat les lleis vigents des del 1993, la implementació i el compliment d'aquestes normatives han estat limitats. El recent Decret 1/2023 aprofundeix en aspectes tècnics i crea òrgans encarregats de garantir l'accessibilitat. L'article també posa de manifest la necessitat de l'accessibilitat cognitiva i auditiva per a persones amb discapacitats sensorials i intel·lectuals, i destaca la importància de la lectura fàcil i altres eines d'accessibilitat. Alhora, subratlla la responsabilitat de les administracions i dels ciutadans en garantir l'aplicació efectiva de les lleis d'accessibilitat per a assegurar la igualtat d'oportunitats per a tota la ciutadania.

Paraules clau

Accessibilitat, normativa, legislació, igualtat

1. Introducció

En alguna ocasió, us heu lesionat i heu tingut dificultats per a accedir al transport públic? Heu anat a demanar un ajut a l'administració pública i us ha costat entendre la sol·licitud i el procés de tramitació? Heu tingut algun problema per a seguir correctament una obra de teatre o una conferència?

Sabeu que existeix una normativa a la nostra comunitat autònoma que ha de donar resposta a totes aquestes preguntes i a moltes més?

L'any 1993, ja es va aprovar la primera llei autonòmica per a la millora de l'accessibilitat i la supressió de les barreres arquitectòniques. Quasi vint-i-cinc anys després, aquesta norma va quedar superada amb l'aprovació de la Llei 8/2017 d'accessibilitat universal de les Illes Balears, i el dia 24 de febrer del 2023 va entrar en vigor el Decret 1/2023 de regulació de l'accessibilitat universal en els espais d'ús públic de les Illes Balears. Per tant, gràcies a les reivindicacions i a les aportacions del moviment associatiu, es disposa del marc jurídic que ha de garantir que tota la

ciutadania –amb discapacitat o sense– pugui accedir còmodament a tots els espais i serveis d'ús públic, i pugui fer efectius tots els seus drets.

En aquest article no ens detindrem en fer una anàlisi quantitativa sobre el nombre i la tipologia de les persones amb discapacitat que hi ha a les nostres illes i que ens serveix per etiquetar o fer una valoració clínica de la discapacitat. L'objectiu és un altre; és fer un gir de la nostra mirada cap als entorns i els serveis, i cap als suports i les adaptacions que totes les persones- sense excepció- podem necessitar en algun moment de la nostra vida.

Per una altra banda, l'article pretén ser un clam i testimoni per a evidenciar que l'accessibilitat universal ja no és una simple obligació moral; ha esdevingut un imperatiu legal. Garantir la igualtat d'oportunitats, la no-discriminació i l'accessibilitat universal és un dret, tal com la llei aprovada a les nostres illes defineix en el seu primer article: «Garantir la igualtat d'oportunitats, la no-discriminació i l'accessibilitat universal per permetre l'autonomia personal de totes les persones, i particularment, de les persones amb discapacitat, perquè puguin interactuar de manera plena i efectiva respecte de l'accés i la utilització dels espais d'ús públic, de les edificacions, dels transports, dels productes, dels serveis, de la informació i de les comunicacions».

La Llei 8/2017 d'accessibilitat universal va permetre ampliar el concepte de barreres més enllà dels problemes arquitectònics i parlar de barreres a l'accessibilitat com el conjunt d'impediments, traves o obstacles per a la interacció de les persones amb l'entorn físic, el transport, els productes, els serveis, la informació i la comunicació. Una llei que s'adapta a les necessitats de suport de persones amb discapacitat física, sensorial o intel·lectual. A més, ampliant el concepte, la nostra mirada es va fent gran, ja que l'accessibilitat universal també té en compte, entre d'altres, les persones que temporalment puguin patir una lesió, les dones embarassades, les persones majors o les persones arribades d'altres indrets. En resum, l'accessibilitat universal és un dret de tota la ciutadania.

Aquesta llei també fa especial èmfasi en les competències de les administracions públiques, les mesures de control i el règim sancionador. Així, al Capítol II, hi queden definides les funcions i responsabilitats que cada organisme –Govern de les Illes Balears, consells i ajuntaments– ha de complir per a vetllar pel compliment de la normativa.

A l'administració de la comunitat autònoma, li correspon desplegar i executar la llei; als ajuntaments, aplicar la normativa d'accessibilitat i dur a terme la funció inspectora i sancionadora en l'àmbit de les seves competències, i els consells tenen la responsabilitat de coordinar l'aplicació de la normativa en el territori insular i també la funció inspectora i sancionadora en l'àmbit de les seves competències.

Un altre dels aspectes més rellevants de la llei és el que fa referència als plans d'accessibilitat de totes les administracions de la Comunitat Autònoma. Així, els plans són definits com un instrument de gestió i de manteniment de l'accessibilitat, dotats anualment d'una partida

pressupostària que faci efectiva la supressió de barreres existents en els edificis d'ús públic de la seva titularitat.

Per tant, la Llei és clara, però –tot i que va entrar en vigor fa 6 anys– ha tingut poc recorregut i escassa aplicació.

2. Regulació de l'accessibilitat

Com ja s'ha apuntat, el 23 de gener del 2023, es va publicar el Decret 1/2023, de regulació de l'accessibilitat universal en els espais d'ús públic de les Illes Balears. Aquest decret és un desplegament parcial de la llei d'accessibilitat, però és un gran avanç, ja que aprofundeix i clarifica aspectes tècnics de la gestió de l'accessibilitat com són les normes UNE. Per altra banda, també incorpora el concepte de cadena d'accessibilitat i la creació d'òrgans com l'Oficina Autònoma d'Accessibilitat Universal i les oficines de promoció de l'accessibilitat dels ajuntaments i consells insulars. Així i tot, els incompliments continuen.

L'agost de 2023, sis mesos després de l'entrada en vigor del decret, el govern autonòmic hauria d'haver creat l'Oficina d'Accessibilitat Universal de les Illes Balears i l'hauria d'haver dotat dels recursos humans i econòmics necessaris per a dur a terme la seva funció. Aquesta oficina ha de ser un òrgan administratiu de caràcter permanent i especialitzat, encarregat de promoure l'accessibilitat universal i la igualtat d'oportunitats a tot el territori, de coordinar el Pla Autòmic d'Accessibilitat, de donar assessorament i de recollir les denúncies per discriminació en aquest àmbit.

L'agost de 2024, devuit mesos després de la publicació del Decret, tots els ajuntaments i consells insulars també hauran de disposar de les seves oficines de promoció de l'accessibilitat (OPAU).

La importància del decret radica, per tant, en què ens concreta molt bé com aconseguir l'accessibilitat universal. Així, a l'article 1, s'hi defineix com a objecte "Establir les mesures i els requisits perquè els espais d'ús públic siguin accessibles, utilitzables i comprensibles per totes les persones de manera còmoda, segura i autònoma, d'acord amb la Llei 8/2017 d'accessibilitat universal de les Illes Balears".

Es tracta d'aplicar totes les mesures i adaptacions necessàries per a garantir l'accessibilitat universal en espais urbans, en edificacions i espais naturals d'ús públic, en les places i targetes d'estacionament, en la sol·licitud d'habitatges públics, en la reserva de places a determinats actes, en la transmissió d'informació, en la senyalització d'espais d'ús públic (criteris d'accessibilitat cognitiva, senyalització visual, senyalització hàptica i podotàctil), en els serveis d'atenció al públic, en els llocs web i, també, en les aplicacions mòbils.

Així mateix, mereix una atenció especial l'article 3 del Decret regulador on es defineix què s'entén per accessibilitat universal i accessibilitat cognitiva. Aquests dos conceptes són clau per a saber

quines han de ser les adaptacions necessàries perquè totes les persones puguin utilitzar i comprendre- de la forma més autònoma possible- els entorns, els productes i els serveis. Defineix, també, els productes de suport com són la subtitulació, l'audiodescripció i el bucle magnètic, tots ells amb una norma UNE de referència.

Per tant, es disposa d'una llei i un decret de regulació perfectament dissenyats per a avançar en la gestió de l'accessibilitat, però que, malgrat haver estat aprovats per unanimitat, necessiten – encara ara– més implicació per part de les i dels responsables polítics i més coneixement per part dels i de les professionals que l'han d'aplicar. Tenim les eines, però ens manca la voluntat i l'embranchada!

En el marc de l'accessibilitat universal, possiblement la física és la més coneguda. Malgrat els reiterats i punyents incompliments, professionals i ciutadania som conscients de les mesures arquitectòniques i urbanístiques que faciliten que persones amb mobilitat reduïda – de forma permanent o transitòria- puguin accedir i moure's còmodament pels espais d'ús públic.

Molt menys conegudes són les mesures, també regulades en la normativa, que permeten que una persona amb discapacitat sensorial o discapacitat intel·lectual pugui exercir el seu dret a usar còmodament el transport, anar al cinema o fer una gestió al seu ajuntament.

3. Accessibilitat cognitiva

En el cas concret de l'accessibilitat cognitiva, el desconeixement és generalitzat, fins i tot entre professionals de l'àmbit social i sanitari. Tot i això, hem de destacar que –de manera constant o puntual, de forma més greu o més lleu– afecta a tota la ciutadania, perquè a tothom alguna vegada li ha resultat difícil trobar la consulta d'un hospital, entendre el text d'una llei o fer una gestió telemàtica.

L'accessibilitat cognitiva és, per tant, el dret a entendre la informació que ens envolta, tant en entorns com en serveis o productes. Així, quan s'apliquen correctament les reglamentacions de l'accessibilitat cognitiva es proporciona autonomia a les persones amb dificultats de comprensió: persones amb discapacitat intel·lectual, persones grans amb deteriorament cognitiu, persones que han nascut amb una discapacitat auditiva severa, persones amb autisme, persones amb trastorns greus de salut mental, persones amb dany cerebral sobrevingut, persones amb trastorn del llenguatge, persones amb dèficit d'atenció, persones que no dominen la llengua...

Per a fer efectiva l'accessibilitat cognitiva, disposam de diferents eines com l'ús de cartells i senyals on es té en compte el disseny (colors, tipografies, mides...), el contingut (text, pictogrames, imatges...) i també la col·locació. L'ús de la tecnologia –per exemple amb vídeos que clarifiquen una informació– és també una gran eina a explotar. Però, en aquest àmbit, cal destacar moltíssim la lectura fàcil i la participació dels equips d'avaluació i validació.

La lectura fàcil és un mètode per a redactar i dissenyar una informació escrita per tal que sigui més comprensible i es pot aplicar a tot tipus de textos: obres literàries, prospectes de medicaments, pàgines web, legislació, programes electorals...

La primera vegada que es va parlar de lectura fàcil va ser el 1963, quan la UNESCO va manifestar la necessitat de redactar textos més comprensibles pensant amb les dificultats d'inserció laboral de les persones amb poca formació. A finals dels 60 del segle passat, a Suècia, ja es van adoptar mesures de lectura fàcil per a facilitar la comunicació entre l'administració i la població immigrant. L'objectiu era estalviar esforços i recursos adaptant la informació. És a dir, va néixer pensant en les persones que no sabien suec, tot i que, alhora, van aparèixer iniciatives per a les persones amb discapacitat intel·lectual.

Des de Suècia es va expandir a Finlàndia, Noruega, Àustria i Alemanya. Posteriorment, als Estats Units i a la resta d'Europa. A Espanya, es comença a parlar de lectura fàcil a partir de 1999 i sobretot del 2003 amb la constitució a Barcelona de l'Associació Lectura Fàcil; una entitat que realitza cursos de formació i que promou la producció, l'edició i la difusió de materials editats segons els criteris de la lectura fàcil.

Tot i que periòdicament es revisen i s'amplien, els criteris de lectura fàcil van ser consensuats i elaborats el 1997 per l'IFLA (Federació Internacional d'Associacions i Institucions Bibliotecàries) i afecten la redacció, el disseny i la presentació dels textos. A Espanya, aquestes recomanacions de l'IFLA estan recollides en la norma UNE 153101 EX.

Segons el context, es parla de lectura fàcil o de textos de fàcil comprensió. En el segon cas, s'hi fa un ús més relaxat de la norma. En els textos redactats o adaptats a lectura fàcil, s'hi intenten aplicar de forma estricta tots els punts de la norma i es recomana la validació del text per part d'un grup de persones amb dificultats de comprensió. Això és un fet transcendental perquè suposa, per primera vegada, que persones amb moltes dificultats facin una tasca intel·lectual que només poden fer elles.

Per tant, si bé en totes les mesures d'accessibilitat universal és important la comprovació pràctica dels col·lectius afectats; per a garantir l'accessibilitat cognitiva d'un espai, un producte o un servei és imprescindible que hagi estat avaluat. I per a comprovar la màxima comprensió d'un text ha d'estar validat.

Els equips d'avaluadors i validadors estan integrats per persones amb dificultats de comprensió. Hi poden participar persones majors amb poca formació, persones que no dominen bé l'idioma, persones amb diferents discapacitats, però sempre hi han de participar persones amb discapacitat intel·lectual. Segons el CEAPAT (Centro de Referencia Estatal de Autonomía Personal y Ayudas Técnicas), els resultats que s'obtenen del treball d'avaluadors i avaluadores amb discapacitat intel·lectual serveixen per a totes les persones amb problemes de comprensió.

4. Accessibilitat auditiva

Finalment, ens toca donar a conèixer l'accessibilitat per a les persones amb discapacitat sensorial auditiva, un col·lectiu que diàriament s'enfronta a barreres no visibles i tangibles per a accedir a la informació. Aquest fet es va posar clarament en evidència durant la pandèmia de la COVID-19. Amb l'ús obligat de les mascaretes, la població general va poder experimentar, en primera persona, què representa la distància crítica auditiva, la distància des d'on deixam de comprendre el missatge, a més de comprovar la importància de la lectura labial i l'expressió facial per a entendre la totalitat de la informació.

Per tant, si els infants i les persones adultes sordes no es poden beneficiar de mesures i de productes de suport per a accedir a la informació, estan en una situació de desigualtat.

Amb relació als productes de suport, ens referim, en primer lloc, a la subtitulació per a accedir als continguts audiovisuals. Anar al cinema, assistir a una jornada o una conferència, mirar un contingut a la televisió en directe i a la carta o veure vídeos informatius de les xarxes i de les pàgines web sense opció a subtitulació, vulnera el dret a la informació. Tal com estableix el decret regulador, la subtitulació ha de complir amb uns criteris mínims de qualitat, que, en aquest cas, estableix la norma UNE 153010.

En segon lloc, el bucle magnètic és considerat un producte de suport molt útil per a les persones sordes portadores d'auxiliars auditius, els audiòfons o els implants. Es tracta d'un sistema de so que transforma el senyal sonor i genera uns camps magnètics que capta l'auxiliar auditiu de la persona portadora. Aquest també ha de complir uns requisits mínims establerts a la norma UNE 60118. Els bucles magnètics estan pensats per ser instal·lats, entre d'altres, en els espais d'atenció al públic.

No obstant això, aquestes ajudes tècniques no resolen totes les dificultats. Els audiòfons i els implants no converteixen les persones amb pèrdua auditiva en oients, per la qual cosa també serà necessari posar a l'abast altres mesures d'accessibilitat, sobretot en ambients molt sorollosos, com pot ser la millora de les condicions acústiques de l'entorn mitjançant la utilització de materials absorbents que disminueixin la reverberació, la reserva de les primeres files, la lectura fàcil, l'anticipació de continguts, alternatives de missatgeria o de contacte que no sigui el telefònic, el suport de l'interpret en llengua de signes per a les persones que en fan ús, el mediador comunicatiu i, sobretot, conèixer les pautes bàsiques i de comunicació cap a les persones sordes.

5. Conclusió: la gestió de l'accessibilitat

Lògicament, poder comptar amb totes aquestes mesures d'accessibilitat universal en tots els espais i serveis públics serà un procés llarg. Anualment, totes les administracions han de planificar i gestionar el seu propi pla d'accessibilitat i dotar-lo econòmicament, però, en cap cas, no es pot obviar el compliment exhaustiu de la normativa en la construcció d'un nou edifici o d'una nova pàgina web o en l'organització d'un esdeveniment públic important.

Amb tot el que s'ha exposat en aquest article, hem volgut recordar que l'accessibilitat universal implica la concepció d'un món més còmode i amable per a tothom, però, per a les persones amb discapacitat, és molt més: és imprescindible! És un dret reconegut legalment i alhora és la porta d'accés a tots els drets.

Per tant, discapacitat i accessibilitat són dos conceptes estretament vinculats. Actualment, ningú posa en dubte que la discapacitat d'una persona depèn, en bona part, de l'entorn on desenvolupa la seva vida. I és aquí, a l'entorn, on tots i totes podem incidir i deixar petjada: els poders polítics, regulant i fent complir la normativa; els professionals i tècnics, coneixent-la i aplicant-la, i tots nosaltres, respectant els drets.

Perquè l'accessibilitat és present en cada moment de la nostra vida.